

УДК 336.226.11 (477)

*Помулєва В.М.,
ст. викладач кафедри обліку та аудиту,
Запорізький національний технічний університет*

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Постановка проблеми. Вагомою складовою податкової системи є прибуткове оподаткування доходів громадян. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є прямим податком та має сприяти такому розподілу податкового тягаря, за якого більше платять ті члени суспільства, котрі мають вищі доходи. Такий принцип оподаткування більшістю економістів світу визнається найсправедливішим. Відтак держава регулює доходи громадян, впливає на збільшення їх платоспроможності, стимулювання попиту, розмір споживання та заощадження, що, в свою чергу, призводить до підвищення темпів економічного зростання. Оскільки податок на доходи фізичних осіб стосується кожного члена суспільства, він має виконувати ще й роль соціального регулятора. Але, на жаль, не зовсім прослідковується соціальна направленість цього податку у нині діючому законодавстві через відсутність науково обґрунтованих підходів. І обумовлено це, перш за все, прагненням уряду до постійного збільшення доходів бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі проблемам удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб присвячуються праці таких вчених, як В. Л. Андрущенко, Л. М. Демиденко, А. І. Крисоватий, І. О. Луніна, В. М. Мельник, О. Р. Романенко, В. М. Суторміна, В. М. Федосов та інших, але наслідки запровадження нової системи оподаткування дослідженні недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження механізму застосування ставок оподаткування доходів громадян, соціальні аспекти такого оподаткування, відповідність принципу рівності та соціальної справедливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податок на доходи фізичних осіб має досить стабільну законодавчу форму (запроваджено Декретом Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» із 1992 р., Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» з 2004 року), та до Податкового кодексу України від 02.12.2010р. № 2755-VI увійшов майже у попередньому трактуванні. У зв'язку з поспішним прийняттям кодексу не забезпечено обґрунтування основних положень цього податку, а тому він є одним з найбільш проблемних.

Діюча до 2004 року прогресивна шкала ПДФО (від 10% до 40%) змінена на пропорційну ставку в розмірі 13% з 2004 р. [3], 15 % - з 2007 р., та з 2011 р. – на малопрогресивну 15%/17%) з метою детінізації доходів громадян та підвищення бюджетних надходжень.

Проте запровадження у 2004-2007 роках найнижчої ставки в Європі в розмірі 13% не сприяло легалізації тіньових доходів.

До доходу фізичних осіб у розмірі, що за звітний податковий місяць не перевищує 10-ти кратний розмір мінімальної заробітної плати (МЗП) застосовується ставка 15% [2]. А в Україні значна частина населення отримує доходи, нижчі за середньомісячну заробітну плату по Україні, більш того – за прожитковий мінімум. Водночас, однакова відсоткова ставка по-різному впливає на рівень життя окремого платника податку. За однакової ставки при незначних доходах зменшуються витрати на край необхідні матеріальні блага, а при значно більших доходах – лише заощадження.

Оподаткування доходів фізичних осіб у більшості економічно розвинених країн здійснюється диференційовано: на більший дохід застосовується більша податкова ставка. Така податкова політика стримує різке розшарування суспільства на бідних і багатих і тим самим сприяє соціальній рівновазі. Податковий кодекс України дещо підвищив податковий тиск на доходи заможних громадян (ставка податку 17% суми перевищення десятикратного розміру МЗП, оподаткування депозитів, податок на нерухомість, тощо – хоча останні – в майбутньому), проте не зменшив фіскальний тиск на доходи незаможних.

Якщо порівняти ставки податку з доходів фізичних осіб в деяких країнах світу (табл. 1), то Україна знаходиться майже на одному рівні з Канадою. Адже ставки оподаткування майже однакові.

Слід відзначити, що податкове навантаження на платників податків у Канаді розцінюється як високе, проте, у цій країні найвищий у світі життєвий рівень населення. Основою при встановленні податкових ставок є співвідношення доходів між найбагатшими і найбіднішими верствами населення.

Справедливість в оподаткуванні тут оцінюється за тим, скільки коштів залишається у платника після сплати податків. Такий підхід є виправданим з позиції соціальної справедливості, а також хорошим стимулом для ефективного функціонування економіки. Вилучаючи у найбільш забезпечених верств надлишки доходів через прогресивне оподаткування, держава все одно залишає їм достатньо коштів для споживання [4].

Таблиця 1

Ставки податку з доходів фізичних осіб в деяких країнах світу (станом на 2011р.) [4]

Країна	Ставка податку
Австралія	0 – 45%
Австрія	21 – 50%
Білорусь	12%
Великобританія	0 – 50%
Данія	36,57 – 60%
Іспанія	0 – 47%
Італія	23 – 43%
Канада	0 – 29%
Китай	5 – 45%
Нідерланди	0 – 52%
Німеччина	0 – 45%
Норвегія	0 – 47,8%
Польща	0, 18, 32%
Португалія	10,5 – 40%
Росія	13%
Сінгапур	3,5 – 20%
США	10 – 35%
Україна	0 - 30%
Фінляндія	9 – 32%
Франція	0 – 40%
Хорватія	15 – 45%
Чехія	15%
Швейцарія	0 – 13,2%
Швеція	28,89 – 59,09%
Японія	5 – 50%

Для порівняння, у 28-ми найрозвиненіших країнах світу середня ставка становить 36,25% [4].

У більшості країн з метою більш справедливого оподаткування доходів заможних громадян діють прогресивні ставки. Крім цього, для бідніших передбачена широка система вирахувань із доходу різної направленості.

Так, в Канаді індивідуальні оподатковувані доходи громадян обчислюються як різниця між загальним доходом сім'ї і видатками на утримання непрацюючих членів сім'ї, страхові виплати, на навчання та стажування, оплату консультацій податкового інспектора тощо. І це при найвищому життєвому рівні. Громадяни з невисокими зарплатами розміром до 10 тис. 382 дол. (865 дол. на місяць, близько 7 тис. грн.) звільняються від прибуткового податку, а ті, хто отримав понад 128 тис., зобов'язані сплатити 29% свого заробітку до державної казни [4].

З 1 січня 2009 року у Республіці Польща також при річних доходах, які перевищують 85 528 польських злотих (30545 дол. США на рік, або 2545 дол. на місяць), сплачується податок у розмірі 32% [6].

Застосовується прогресивність оподаткування і у Японії. Фізичні особи (наймані працівники та самозайняті особи) сплачують державний прибутковий податок по прогресивній шкалі, що має шість ставок – 5, 10, 20, 30, 40 і 50%, які нараховуються залежно від суми отриманого доходу. Нараховується у випадку отримання громадянином надприбутку, тобто доходу, що перевищує 30 млн. єн. Наприклад, якщо японець за рік заробив більше 50 млн. єн (близько 4 800 000 грн.), то половину доведеться віддати на користь держави [7].

Крім того, оподаткування доходів найбідніших верст населення, що перевищують прожитковий мінімум, але не є великими, часто здійснюється за зниженими ставками. У Великій Британії - 10%, тоді як для найзаможніших існує ставка 50%. У Португалії - 10,5% і 42%, у Франції - 14,8% і 45,8%, відповідно.

В Україні ж заможні громадяни сплачують податок всього на 2% більше малозабезпечених, та й то лише з суми перевищення десятикратного розміру МЗП. До цього рівня оподатковуються однаково з незаможними громадянами.

Відзначимо, що у Німеччині існує 6 податкових класів за соціальною ознакою оподаткування, яка враховує соціально-громадянський статус платників, наявність дітей тощо:

І) неодружені працюючі без дітей;

II) неодружені, розлучені, овдовілі;

III) одружені, при умові, що в сім'ї працює один із подружжя; а якщо працюють обоє, то один із них може за спільною згодою перейти до V класу;

IV) працюють обоє з подружжя, але оподатковуються нарізно;

V) одружені працюючі, один із них оподатковується за умовами III класу;

VI) працюючі, котрі одержують заробітну плату в декількох місцях.

Це створює додаткові можливості користування пільгами шляхом переходу з класу в клас [5].

У Словаччині від прибуткового оподаткування звільняються особи, річний дохід яких не перевищує 4 тисячі євро (близько 3500 грн. на місяць). При цьому розмір вирахувань може бути більший на певні суми витрат громадянина, наприклад, на оплату освіти.

В Нідерландах діє п'ять видів податкових вирахувань, що залежать від віку, кількості дітей, доходу батьків і відрізняються сумою, на яку дозволено зменшувати оподатковуваний дохід [1].

Цікавим у податковій системі Нідерландів є те, що прибутковий податок та відрахування на соціальне страхування становлять єдиний комбінований податок, який розраховується також за прогресивною шкалою.

Отже, найбільш несприятливо населення країн ЄС або взагалі не сплачує персональний податок, або сплачує невелику його частку, що є прикладом ефективного застосування принципу соціальної справедливості податкових систем. У розвинених країнах світу система прибуткового оподаткування будується таким чином, що неоподатковуваний дохід залежить від кількості дітей, сімейного стану платника та способу оподаткування за єдиною чи роздільною системою. У таких країнах, як Ірландія, Корея, Мексика, Туреччина середньозважена величина граничного доходу (неоподаткованого мінімуму), з якого починається сплачуватись податок з доходів фізичних осіб, становить 30% від середньої заробітної плати у виробничому секторі [1].

Застосування аналогічної норми в Україні дало б змогу знизити податковий тиск на доходи малозабезпечених осіб. За даними Державної служби статистики України, середня заробітна плата за видами економічної діяльності за серпень 2012 року становила 3073 грн., по промисловості – 3629 грн. [8]. Цікаво, що у сфері Державного управління вона складала – 3751 грн., тобто більше, ніж у промисловості.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, узагальнюючи проведені дослідження, можна стверджувати, що на сьогоднішньому етапі податок на доходи фізичних осіб в частині діючих ставок не виконує належним чином соціально-регулюючу функцію. Податковий тиск на громадян з низьким рівнем доходів залишається високим, що негативно впливає на їх рівень життя, у той час, як більш заможні громадяни, сплачують податок з пасивних доходів (і не тільки) за заниженими ставками.

З метою підвищення соціально-регулюючої ролі податку на доходи фізичних осіб необхідно:

– збільшити прогресивність податку залежно від розміру доходів, як це передбачають податкові системи багатьох зарубіжних країн;

– збалансувати оподаткування доходів у вигляді заробітної плати та доходів від нетрудової діяльності шляхом збільшення ставки податку на пасивні доходи до 20%;

– встановити гарантований неоподатковуваний мінімум доходів на рівні не нижче 30% від середньої заробітної плати працівників сфери державного управління.

Врахування і реалізація іноземного досвіду буде сприяти переходу до дієвої обґрунтованої системи оподаткування, що посилить соціальну складову системи оподаткування в Україні.

Бібліографічний список

1. Конституційний обов'язок громадян щодо сплати податків: досвід України і зарубіжних держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/povidomlenia_/2012_povidomlenia-modernizatsia/60067.html

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

3. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 22.05.2003 № 889-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-15>

4. Світовий досвід оподаткування: Канада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/canada/>

5. Світовий досвід оподаткування: Німеччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/germany/>

6. Світовий досвід оподаткування: Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/poland/>

7. Світовий досвід оподаткування: Японія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/japan/>

8. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності за місяць у 2012 році / Держ. ком. статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Анотація

Стаття присвячена проблемам оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, дослідженню соціально-регулюючої ролі податку на доходи фізичних осіб, впливу застосування податкових ставок на величину доходів платників, відповідності принципам рівності та соціальної справедливості.

Ключові слова: податки, податкова система, податок на доходи фізичних осіб, податкові ставки, Податковий кодекс.

Аннотация

Статья посвящена проблемам налогообложения доходов физических лиц в Украине, исследованию социально-регулирующей роли налога на доходы физических лиц, влиянию применения налоговых ставок на величину доходов плательщиков, соответствию принципам равенности и социальной справедливости.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, налог на доходы физических лиц, налоговые ставки, Налоговый кодекс.

Annotation

The article is devoted the problems of taxation of profits of physical persons in Ukraine, to research socially-regulative role of tax on the profits of physical persons, to influence of application of tax rates on the size of profits of payers, accordance to principles of equality and social justice.

Key words: income taxes, tax system, income tax, tax rates, Internal revenue code physical persons.

УДК 336.717

Латунова К.Б.,
аспірант кафедри економіки та фінансів,
Харківський національний університет внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «СИСТЕМА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ»

Постановка проблеми. Світова фінансово-економічна криза, наслідками якої стало уповільнення макроекономічної динаміки, зростання зовнішньої заборгованості, девальвація національної грошової одиниці, зниження ділової активності в економіці, негативно позначилася і на роботі вітчизняного банківського сектора, зумовивши скорочення ресурсного потенціалу банків через масове вилучення коштів з вкладних рахунків, зростання проблемної заборгованості за кредитами і, як наслідок, погіршення якості кредитного портфеля та банківських активів в цілому. Це призвело до скорочення прибутковості як окремих банків, так і банківського сектора в цілому протягом 2009-2011 рр. через збільшення сум відрахувань на формування резервів для покриття втрат від кредитної діяльності, продаж проблемних кредитів за вартістю, нижчою за балансову, зниження доходів від основної діяльності та зростання вартості залучених ресурсів. Поступова стабілізація вітчизняної економіки протягом 2011-2012 рр. зумовлює необхідність стимулювання якісних зрушень кредитної активності банків в напрямі посилення її інвестиційної спрямованості для задоволення зростаючих потреб реального сектора економіки у додатковому фінансуванні. За цих обставин, зростає потреба у зміні парадигми управління кредитним ризиком банку як одного з найбільш впливових банківських ризиків, реалізація якого може призвести до масштабних збитків банківської діяльності та становити серйозну загрозу ліквідності та фінансовій стійкості банківського сектора в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти управління кредитним ризиком досліджувалися як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, фахівцями банківської справи. Так, П. Ковальов [1] досліджує сутність, принципи, етапи та методи управління кредитним ризиком. О. А. Криклій, Н. Г. Маслак [2], Ю. А. Бабічева [3] досліджують сутність поняття «управління кредитним ризиком», а В. О. Фурсова [4] – основні проблеми управління кредитним ризиком. Але, не зважаючи на значну кількість публікацій з даної проблематики, сьогодні залишаються невирішеними низка питань щодо забезпечення комплексності та системності управління кредитним ризиком як основного фактору стимулювання кредитної активності банку у довгостроковій перспективі.

Постановка завдання. Метою роботи є уточнення сутності поняття «управління кредитним ризиком банку» з урахування стратегічної складової управлінського процесу та положень системного